فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال دوم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۲، پیاپی۶
صفحات ۱۵۲-۱۳۳

ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در کاهش فقر روستایی
مورد: روستای قپچاق، شهرستان میاندوآب

عبدالله عبداللهی، استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور میاندوآب
محمد ولائی، دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی روستایی، دانشگاه زنجان
آرزو انوری*، دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور ارومیه

دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۶/۱۶ پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۹/۱۰

چکیده

فقر به عنوان یک معضل اقتصادی - اجتماعی پیامدهای نامطلوبی در سطح جوامع روستایی دارد و مانعی در مسیر رسیدن به توسعه پایدار روستایی تلقی می‌گردد. توجه به مقوله سرمایه اجتماعی به عنوان یکی از راهکارهای کاهش فقر در جوامع روستایی به شمار می-رود. از این رو هدف مقاله حاضر ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در کاهش فقر روستایی در محدوده‌ی روستای قپچاق شهرستان میاندوآب بوده است. روش تحقیق توصیفی – تحلیلی بوده است. گردآوری داده‌ها با مطالعات اسنادی و میدانی (پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده) انجام شده است. در تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی (میانگین، واریانس و انحراف معیار) و آمار استنباطی (آزمون همبستگی اسپیرمن، آزمون رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر) استفاده شده است. قلمرو مکانی این تحقیق روستای قپچاق، شهرستان میاندوآب بوده است که حجم نمونه با استفاده از فرمول اصلاح شده کوکران ۱۶۳ خانوار تعیین و با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد، بین گسترش مولفه‌های سرمایه اجتماعی و کاهش فقر اقتصادی روستاییان رابطه معناداری وجود دارد؛ به طوری که تمامی مولفه‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت، انسجام و ارتباطات اجتماعی) در کاهش فقر اقتصادی روستاییان تاثیر داشته و موجب کاهش آن می‌شود. در این میان مولفه "انسجام اجتماعی" با میزان (۰/۵۹۸) بیشترین تاثیر و مولفه "اعتماد" با میزان (۰/۱۹۷) کمترین تاثیر را در کاهش فقر اقتصادی در محدوده مورد مطالعه داشته است.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، فقر، توسعه پایدار روستایی، قپچاق.

* تماس: 09143803617 Email: anvariarezoo@ymail.com

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

۱) مقدمه

فقر پدیده‌ای چندبعدی است؛ یعنی نه تنها شامل بُعد اقتصادی برای تأمین نیازهای اساسی بلکه شامل بُعد انسانی، فیزیکی، زیست محیطی، اجتماعی و سیاسی نیز می‌باشد (Asadi et al, 2008: 205; Zeller et al, 2006: 446). براساس گزارش بانک جهانی در آغاز هزاره سوم بیش از یک میلیارد نفر از جمعیت دنیا کمتر از یک دلار در روز و حدود 3 میلیارد نفر یعنی تقریباً نیمی از جمعیت جهان، درآمد کمتر از 2 دلار در روز داشته (Word Bank, 2003: 30) و در فقر به سر می‌برند. هم چنین یک سوم از کودکان جهان از سوء تغذیه رنج برده و 640 میلیون انسان هم بدون سرپناه زندگی می‌کنند (Veltmeyer, 2010: 24). به طور کلی، محققان فقر را به دو نوع نسبی یا مطلق تقسیم می‌کنند (اسفندیاری،1382: 50) در فقر نسبی مفهوم فقر براساس استاندارد زندگی جامعه مورد بررسی قرار می‌گیرد، معمولاً محققان خط فقر نسبی را به اندازه نسبتی از میانگین درآمد در نظر می‌گیرند (محمودی و صمیمی‌فر،1384: 18).

اغلب کشورهای در حال توسعه با مشکلاتی نظیر فقر روبرو هستند (Asadi et al, 2008: 202). بیشتر افراد فقیر این قبیل کشورها و عموماً فقیرترین آن‌ها در نواحی روستایی زندگی می‌کنند. کسانی که منزوی و پراکنده هستند و به خدمات اجتماعی- اقتصادی و دیگر خدمات دسترسی ندارند. تقریبا 70 درصد فقیران جهان در نواحی روستایی زندگی می‌کنند (پورطاهری و همکاران، 1390: 20). کشورما نیز مانند دیگر کشورهای در حال توسعه با مساله‌ی فقر و گستردگی این پدیده در بخشی از جامعه روستایی مواجه است و از مهم‌ترین مشکلات نواحی روستایی به شمار می‌رود. بدین‌سان در فرایند توسعه روستایی مسائلی نظیر فقرزدایی، تامین نیازهای اساسی و توانمندسازی فقرا در زمینه‌های مختلف از جایگاه اساسی برخوردار است (رضوانی،1387 :12).

به طور کلی، فقر به عنوان یک معضل اقتصادی، اجتماعی در طول تاریخ بشری پیامدهای نامطلوبی را در جوامع مختلف ایجاد نموده است، از این رو همواره جستجوی راهکارهایی جهت زدودن فقر از مقولات مورد بحث کارشناسان بوده و به عنوان بخشی از اهداف اصلی توسعه روستایی تلقی گردیده است (صادقی،1390: 108). در همین راستا، تقویت سرمایه‌های اجتماعی یکی از راهکارهای کاهش فقر در جوامع روستایی به شمار می‌رود (علی‌بیگی و همکاران،1391: 102)؛ به طوری که، سرمایه‌ی اجتماعی در قالب تشکل‌های محلی قادر به کاهش فقر و افزایش رفاه جامعه می‌باشد (شیروانیان و نجفی،1390: 25). هم چنین، تقویت سرمایه-های اجتماعی باعث مشارکت و ارتباط فرد با افراد دیگر می‌شود. این امر به نوبه خود، نقش مهمی در بهبود کیفیت زندگی و کاهش فقر روستاییان دارد (Abdul Hakim et al, 2010: 565) مضاف بر این، عاملی موثر

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

در رسیدن به توسعه همه جانبه روستایی است؛ چرا که توسعه همه جانبه روستایی از یک سو بر مشارکت ساکنان محلی، از طریق مذاکره، مشورت و تعامل استوار است که درکی از سهم هریک از ساکنان را در فرایند توسعه فراهم می‌آورد، و از دیگر سو شناسایی امتیاز نسبی هر ناحیه را برای طراحی راهبردهای توسعه مورد توجه قرار می‌دهد (میری، 1389: 32-33). استفاده از سرمایه اجتماعی با توجه به روند جهانی شدن و تضعیف نقش دولت‌های ملی (خوش‌فر و همکاران،1391: 132) به عنوان راهی برای توانمندسازی جوامع محلی در مواجهه با جهانی شدن معرفی شده است و در سطوح محلی برای غلبه بر از خود بیگانگی، افزایش فقر و ضرر اجتماعی بسیار مهم می‌باشد (Alston, 2001: 8). هدف کلی تحقیق حاضر بررسی نقش سرمایه-های اجتماعی در کاهش فقر روستاییان در روستای قپچاق، شهرستان میاندوآب می‌باشد. در این راستا، اهم اهداف اختصاصی به شرح زیر بوده است:

بررسی میزان همبستگی ابعاد سرمایه اجتماعی با کاهش فقر اقتصادی روستاییان؛ بررسی عوامل تاثیرگذار در کاهش فقر اقتصادی روستاییان در سطح خانوارهای نمونه در محدوده مورد مطالعه؛ و بررسی اثرات مستقیم و غیر مستقیم شاخص‌های مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و ارتباطات اجتماعی در کاهش فقر اقتصادی خانوارهای نمونه در محدوده مورد مطالعه.

۲) مبانی نظری

سرمایهٔ اجتماعی اصطلاحی است که به طور عادی و روزمره مورد استفاده قرار می‌گیرد؛ و قبل از سال 1916، در مقاله‌ای از سوی هانیفان از دانشگاه ویرجینیای غربی مطرح شد. نخستین بار در اثر کلاسیک جین جاکوب «مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی» (1961) به کار رفته است (کیانی و میرزاپور، 1388: 127) وی در اثر خود توضیح داده است که شبکه‌های اجتماعی فشرده در محدوده‌های حومه قدیمی و مختلط شهری، صورتی از سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند (منظور و یادی پور، 1387: 144). بنابراین، سرمایهٔ اجتماعی مفهومی قدیمی است و تنها اصطلاحی است که اخیراً ابداع شده (Bankston & Zhou, 2002:285-317) و از سال 1980 وارد ادبیات علوم اجتماعی به ویژه جامعه‌شناسی شد که ابتدا توسط افرادی چون بوردیو، پاسرون، لوی مطرح و سپس به وسیله کلمن، بارت، پوتنام و پرترز بسط و گسترش داده شد (Woolcock,1998:159). تاکنون تعاریف بسیاری در مورد سرمایه اجتماعی ارائه شده است: سرمایه اجتماعی شامل نهادها، روابط، گرایش‌ها، ارزش‌ها و هنجارهایی است که بر رفتار و تعاملات بین افراد حاکم است. به عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی آن دسته از شبکه‌ها و هنجارهایی است که مردم را قادر به عمل

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

جمعی می‌کند (Goyal & Akhilish, 2007: 206- 226). فوکویاما[۱]، سرمایه اجتماعی را به عنوان توانایی افراد برای کار با یکدیگر به منظور دستیابی به اهداف مشترک در گروه و سازمان تعریف می‌کند و از آن به عنوان یک ابزار برنامه‌ریزی برای ایجاد مشارکت موثر شهروندان در مراحل مختلف توسعه پروژه‌ها یاد می‌کند (Fukuyama, 2001:759-770). لومن[۲] و فرگ، سرمایهٔ اجتماعی را به عنوان یک سرمایهٔگذاری در روابطی که مبادله منابع را تسهیل می‌کند، بیان داشته‌اند و به عنوان یک عامل محافظت کنندهٔ سلامتی انسان‌ها در زمینهٔ عوامل ریسک‌زا مانند فقر می‌شناسند (Looman, et al, 2009:44–53). هم چنین از نظر پوتنام[۳]، که پدر سرمایه اجتماعی لقب گرفته است، ایده اصلی نظریه سرمایه اجتماعی از شبکه‌های ارزشمند و روابط اجتماعی در بین افراد و گروه‌های بهره‌وری بوجود آمده است (Torfi et al, 2011: 5513). وی به سرمایه اجتماعی به صورت کلان نگاه کرده و سرمایه اجتماعی را در رشد و توسعه اقتصادی موثر می‌داند و آن را به منزله دارایی گروه‌ها و جوامع تلقی می‌کند (امیری و رحمانی، 1385: 116) و آن را با توجه به چهار ویژگی مشخص می‌کند: 1- وجود شبکه‌های اجتماعی 2- مشارکت مدنی، 3- هویت - محلی، مشارکت و انصاف با دیگر اعضای اجتماع و 4- اعتماد، حمایت و کمک دو طرفه (پیلکینگتون، 2002: 132 به نقل از طغرایی و رضوانی، 1390). با توجه به ویژگی‌های فوق، پوتنام سرمایه اجتماعی را به عنوان: "ویژگی‌های حیات اجتماعی شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد که مشارکت کنندگان را قادر می‌سازد تا با یکدیگر عمل نمایند و به صورت موثرتر و کاراتری اهداف مشترکشان را محقق سازند، تعریف می‌کند (طغرایی و رضوانی، 1390: 89).

در ادبیات رایج و حلقه‌های سیاسی، سرمایه اجتماعی مفهومی عمومی است که به منظور تفکر درباره این که چگونه روابط اجتماعی در درون جوامع می‌تواند قابلیت جامعه را برای تحرک منابع و انسجام ساکنان به وجود آورد، به کار می‌رود (پورمحمدی و همکاران، 1390: 3-2). از این رو سرمایه اجتماعی را می‌توان به عنوان شبکه‌ای از روابط اجتماعی دانست (Mukalla et al, 2012: 229) که کنش جمعی را تسهیل می‌کند (Suzuki, 2010: 1368) و در این میان، مهم‌ترین موضوع آن نیز موضوع ارتباطات می‌باشد. فلاپ سه عنصر از سرمایه اجتماعی را به این صورت بیان می‌کند؛ 1) تعدادی از افراد داخل در شبکه اجتماعی که آماده و متعهد کمک به یکدیگر هستند،2) استحکام ارتباطی که آمادگی برای کمک را نشان می دهد؛ 3) منابع این افراد (Ozmete, 2011: 334).

---

۱ Fukuyama
۲ Looman
۳ Putnam

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

سرمایه اجتماعی تاکنون، در سطح خرد، میانی و کلان مورد بررسی قرار گرفته است. در سطح کلان شامل نهادهای مانند دولت، حاکمیت قانونی، آزادی‌های مدنی و سیاسی است. شواهد نشان می‌دهد، سرمایه اجتماعی در این سطح در عملکرد اقتصاد ملی تاثیر می‌گذارد (Mukalla et al, 2012: 229). در سطح میانی به اجتماعات گروه‌ها و سازمان‌ها اشاره دارد و باعث تقویت و ساخت بنیان‌های ارزشی و تعاملی گروه می‌شود و در سطح خرد، اشاره به شبکه‌ها و هنجارهای حاکم بر تعاملات میان افراد، خانوارها و جوامع اشاره دارد (فراهانی و همکاران، 1391؛ جدول شماره 1).

جدول شماره (۱): عناصر سرمایه اجتماعی

سطح خرد	سطح میانی	سطح کلان
بیگانگی اجتماعی	تعاملات اظهاری	مشارکت اجتماعی
روابط همسایگی	رضایت اجتماعی	انسجام اجتماعی
روابط محلی	تعهد اجتماعی	اعتماد اجتماعی
مشورت و کمک گرفتن از دیگران	هویت جمعی	وفاق اجتماعی
خود یاری	آرامش اجتماعی	برخورد با مخالفان
کمک کردن به دیگران	استبداد	پنداشت از دولت
حضور در فعالیت‌های اجتماعی	دسترسی به اطلاعات	دین و ایمان
فداکاری برای دیگران	عضویت در نهادهای محلی	آگاهی اجتماعی
تعداد دوستان	عضویت در گروه‌های محلی	روابط بین نهادی

منبع: ساروخانی، 1387، 49.

محققان برای سرمایه اجتماعی و سنجش آن در جوامع مختلف، مولفه‌های گوناگونی را در درون جامعه مورد توجه قرار داده‌اند، از جمله جی‌گرازنی[۱] مشارکت و دسترسی به ارتباطات اجتماعی را از عوامل تعیین کننده سرمایه اجتماعی می‌داند (Gerxhani, 2008:157). هم چنین کریستین استفانز[۲] بهداشت جوامع را یکی از عوامل مهم در وضعیت سرمایه اجتماعی دانسته است (Stephaens, 2007: 1174 به نقل از کیانی و میرزاپور، 1388: 128). با وجود این امروزه، مشارکت، اعتماد، انسجام و ارتباطات محلی در یک رابطه متعامل قرار گرفته و هر کدام تقویت کننده دیگری‌اند و از مولفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی محسوب می‌شوند (ازکیا و غفاری، 1388: 279). به همین جهت، شرط لازم برای پیشرفت هر جامعه‌ای به خصوص جوامع روستایی، گسترش انسجام اجتماعی، بسط مشارکت اجتماعی و از همه مهم‌تر، اعتماد متقابل (افراد و دولت) است (Bhagavatula et al, 2010: 248).

[۱]-J. Gerxhani
[۲] Christine Stephens

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

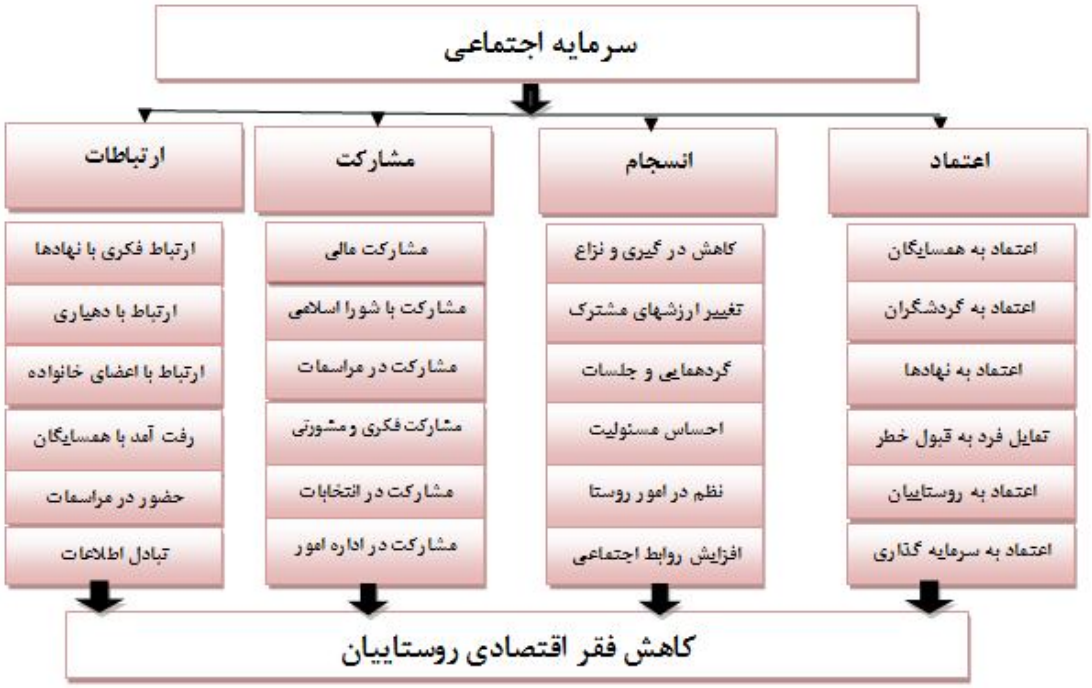
مشارکت اجتماعی به معنای شرکت فعالانه انسان‌ها در حیات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و به طور کلی تمامی ابعاد حیات می‌باشد. مشارکت اجتماعی به آن دسته از فعالیت‌های ارادی دلالت دارد که از طریق آن اعضاء یک جامعه در امور محله، شهر و روستا به طور مستقیم یا غیر مستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی مشارکت دارند (طالب و همکاران،48:1389). اعتماد را می‌توان شاخص‌ترین نتیجه سرمایه اجتماعی دانست. پانتام می‌گوید: «اعتماد، چرخ‌های حیات اجتماعی را روغن می‌زند و تمایل فرد به قبول خطر در رفتار با دیگران تعریف می‌شود» (علمی و همکاران، 1384: 244) که باعث احساس امنیت، آرامش و تمایل به مشارکت می شود (شفیعا،1391: 145). انسجام اجتماعی هم به توافق جمعی میان اعضاء یک جامعه اشاره دارد (کلمن، 1377: 37). به عبارتی «انسجام در کل، ناظر بر میزان و الگوی رابطه متقابل بین کنش‌گران، گروه‌ها و خرده فرهنگ‌های تمایز یافته است» (ازکیا و غفاری، 1388: 279) و ارتباطات اجتماعی نیز از روابط اجتماعی و پیوند افراد موجود در سازمان و جامعه ایجاد می‌شود که با تبادل اطلاعات و همکاری در حل مشکلات از روابط دو جانبه بهره‌مند می‌شوند (Ring et al, 2010: 171-195). بنابراین با توجه به تعاریف و مفاهیم سرمایه اجتماعی می‌توان گفت که سرمایه اجتماعی، سود سرمایه‌گذاری در زمینه سرمایه‌ی فیزیکی و سرمایه‌ی انسانی را افزایش می‌دهد (موسوی و همکاران، 1391: 2) و مکمل سرمایه‌های طبیعی و انسانی در فرایند توسعه روستایی است که با تاکید بر شبکه‌ای شدن، اعتماد و روابط در داخل جامعه نقش زیادی در توسعه روستایی و کاهش فقر برعهده می‌گیرد (Gülümser et al, 2010:4؛ شکل 1). هم چنین، تقویت سرمایه اجتماعی باعث مشارکت و ارتباط فرد با افراد دیگر می‌شود و نقش مهمی در بهبود کیفیت زندگی در مناطق روستایی دارد (Abdul- Hakim et al, 2010: 565). چرا که وجود سرمایه اجتماعی می‌تواند قابلیت-های اقتصادی را تسهیل و هزینه‌های آن را کاهش دهد (میری و همکاران، 1389: 31). بنابراین با توجه به نقش مثبت این پدیده در توسعه‌ی اقتصادی – اجتماعی، نهادهای مختلف دغدغه افزایش سطح آن را در اجتماع دارند (علی‌بیگی و همکاران، 1390 70) و همواره مطالعات متعددی در این زمینه در چند سال اخیر صورت گرفته است که در جدول شماره 2 به خلاصه‌ای از آن‌ها اشاره می‌شود. در مجموع نیز می‌توان مدل مفهومی تحقیق را به قرار شکل 1 ترسیم نمود.

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

جدول شماره (۲): خلاصه‌ای از مطالعات انجام شده در زمینه سرمایه اجتماعی در سال‌های اخیر

محقق	عنوان	روش	متغیرها
زاهدی و همکاران (1387)	فقر و سرمایه اجتماعی	توصیفی - تحلیلی	میزان سرمایه اجتماعی افراد و گروه ها تحت تاثیر شرایط فقر و محرومیت قرار دارد و فقر تاثیر منفی بر سرمایه اجتماعی باقی می گذارد.
شادی طلب و حجتی کرمانی (1387)	فقر و سرمایه اجتماعی در جامعه روستایی	توصیفی – تحلیلی	علت فقر روستاییان این است که درجه مشارکت روستاییان از حد فراتر نرفته و روستاییان از مشارکت در تصمیم گیری در سطوح بالا محروم بوده اند.
شیروانیان و نجفی (1390)	نقش سرمایه‌ی اجتماعی بر رفاه و کاهش فقر روستایی (مطالعه‌ی موردی: محدوده-ی شبکه‌ی آبیاری و زه‌کشی درودزن)	توصیفی – تحلیلی	سرمایه‌ی اجتماعی موجود، نقش بسیار کم رنگی در کاهش فقر خانوارهای نمونه‌ی دارد. هم چنین، از ابعای نقش موثر در بهبود رفاه این خانوارها ناتوان است.
Nicolas (2006)	سرمایه اجتماعی، فقر و آسیب پذیری در ماداگاسگار	تجربی	بالا بودن سطح سرمایه اجتماعی خطر فقر را جه از لحاظ پولی و غیر پولی کاهش می دهد.
Okunmadewa et al (2007)	اثرات سرمایه اجتماعی در فقر روستایی در نیجریه	تجربی	گسترش سرمایه اجتماعی در خانوارهای نمونه موجب کاهش فقر آنان می گردد.
Asadi et al (2008)	نقش سرمایه اجتماعی در کاهش فقر و توسعه پایدار	توصیفی	افزایش سرمایه اجتماعی در بین روستاییان و کشاورزان موجب توسعه پایدار و کاهش فقر گردیده است.
Mukall et al (2012)	سرمایه اجتماعی و کاهش فقر در نیجریه مطالعه موردی: کلانشهر Minna	تجربی	گسترش سرمایه اجتماعی در کلانشهر Minna موجب کاهش فقر شهرنشینان شده است.

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

شکل شماره (۱) : مدل مفهومی تحقیق

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

۳) روش تحقیق

از نظر هدف، نوع تحقیق کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش تحقیق توصیفی – تحلیلی می‌باشد. در تحقیق حاضر ابتدا جهت بررسی میزان فقر اقتصادی روستاییان در محدوده مورد مطالعه 16 گویه انتخاب و مطابق جدول 4 در قالب سوالاتی با طیف لیکرت و در مقیاس رتبه‌ای طراحی و مورد پژوهش قرار گرفت. هم چنین به منظور بررسی سرمایه اجتماعی در بین روستاییان به چهار بعد انسجام، اعتماد، مشارکت و ارتباطات اجتماعی تقسیم بندی گردید و مطابق جدول 3 شاخص‌های مرتبط در قالب سوالاتی با طیف لیکرت و در مقیاس رتبه‌ی، طراحی و با استفاده از 36 معرف و در قالب چهار بعد به ارزیابی وضع موجود پرداخته شد. ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق مطالعات کتابخانه‌ای و میدانی (مشاهده، مصاحبه و پرسش‌نامه) بوده است. جامعه آماری این تحقیق را خانوارهای ساکن در روستای قپچاق واقع در شهرستان میاندوآب تشکیل می‌دهد (N=963). این روستا بر اساس سر شماری سال 1390 دارای 3562 نفر جمعیت و 963 خانوار می-باشد. طبق فرمول کوکران[۱] تعداد نمونه لازم 163 خانوار به دست آمد. روش انتخاب خانوارهای نمونه در سطح هر روستا به صورت تصادفی ساده بوده است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از آمارهای توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و استنباطی (آزمون همبستگی اسپیرمن، رگرسیون و تحلیل مسیر) صورت گرفته است. به منظور سازگاری درونی و روایی پرسشنامه گویه‌های طرح شده از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده و برای این منظور تعداد 30 پرسش‌نامه تکمیل و پیش آزمون گردید و ضریب آلفای به دست آمده برای فقر اقتصادی برابر با 0/851 درصد، بعد انسجام 0/637 درصد، بعد اعتماد 0/814 درصد، مشارکت 0/583 درصد و شبکه‌های اجتماعی 0/712 درصد بوده است. ضریب آلفای کرونباخ برای کل پرسش‌نامه مرتبط به سرمایه اجتماعی برابر با 0/887 درصد محاسبه شده است.

[۱] $n = n' / \left[1 + (n' / N)\right]$

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

جدول شماره (۳): گویه‌های مورد بحث در زمینه مولفه‌های سرمایه اجتماعی

ابعاد	گویه ها
اعتماد	مردم روستا قابل اعتمادند، روستاییان نسبت به یکدیگر (هم محلی و همسایگان و ...) اعتماد کامل دارند، مدیریت روستا کاری دشوار وخارج از توانایی شماست، به افراد غریبه ی وارد شده به روستا که قصد اقامت دائم دارند، اعتماد کامل دارید. (مهاجرین)، روستاییان به مسافرین وارد شده به روستا اعتماد دارند، به نهاد «دهیاری» اعتماد کامل دارید، به «شورای اسلامی» و عملکردآن در روستا اعتماد کامل دارید، به «مراکز خدمات روستایی» اعتماد دارید، به شرکت تعاونی روستایی اعتماد دارید، معمولاً به نهادهای اجتماعی موجود در روستا (مثل بسیج، هیأت امنای مسجدو...) اعتماد دارید.
مشارکت	همواره در امور مربوط به روستای خود مشارکت دارم، میزان مشارکت در مراسمات اجتماعی و مذهبی در روستا، ارتباط بسیار نزدیکی با شورای اسلامی روستای خود دارم، تا کنون مشارکت بسیار فعالی در زمینه کمکهای مالی- فکری ومشورتی روستای خود داشته ام، در موارد بسیار زیادی برای امور عمومی روستا داوطلبانه به ادارات مستقر در شهر مراجعه کرده ام، میزان مشارکت در انتخابات و راهپیمایی ها.
انسجام	در این روستا، در گیری و نزاع بین اهالی چگونه است، برای حل مسائل و مشکلات، گردهمایی و جلسات زیادی در روستا، برگزار می شود، مردم روستای در مراسم شادی و عزاداری یکدیگر شرکت می کنند، به نظر می‌رسد با گذشت زمان ارزشهای مشترک اهالی روستا مثل ساده زیستی، حس وطن دوستی، همدلی تغییر کرده است، در روستا روابط اجتماعی (مانند ازدواج) فقط به صورت طایفه ای و انحصاری است، در روستا روابط بین همسایگان صمیمانه و دوستانه است، اغلب مردم وظایف اجتماعی خود مانند (مساعدت به اهالی در مواقع نیاز و رعایت حال همسایگان) را به صورت دلسوزانه انجام می دهند، اغلب مردم وظایف اجتماعی خود مانند (جمع آوری زباله) را به صورت داوطلبانه خود انجام می دهند.
شبکه ها	رابطه دوستانه با اعضای خانواده، تعریف کارهای روزانه برای اعضای خانواده، گسترش کمک های مالی به خویشاوندان، رفت آمد به خانه خویشاوندان، همکاری نهاد ها و سازمان ها با شورا، همکاری نهادها و سازمانها با مردم، حضور در بازار جهت خرید، تعامل و رفت آمد با دوستان و همسایگان، حضور در مسابقات ورزشی و کلاس های غیر درسی و دینی، ایجاد و گسترش نهادهای محلی جدید، تقویت نهادهای محلی موجود

منبع: محمدی یگانه و همکاران، 1392؛ فراهانی و همکاران ،1391، عینالی و همکاران، 1392؛ اکبریان رونیزی، 1392؛ پورمحمدی و همکاران، 1390.

جدول شماره (۴): گویه های مورد بحث در زمینه فقر اقتصادی

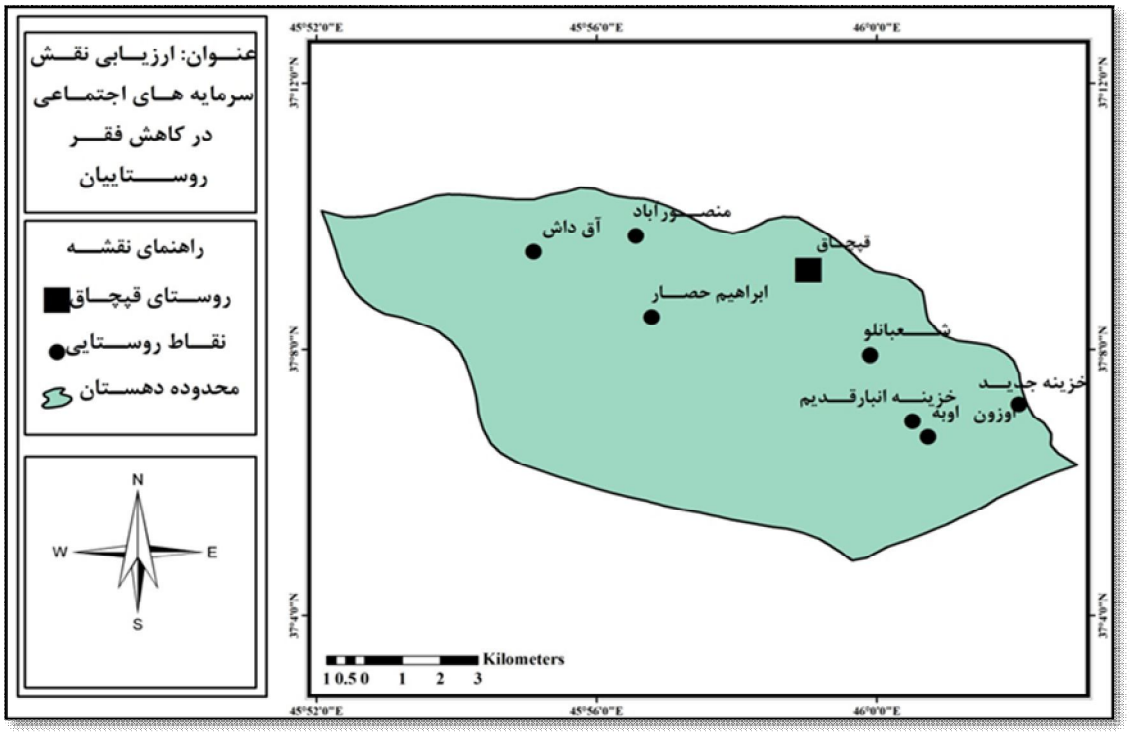
شاخص	گویه ها
فقر اقتصادی	افزایش استفاده از ماشین آلات کشاورزی، افزایش میزان محصولات تولیدی، افزایش درآمدهای حاصل از فعالیتهای دامداری، کاهش هزینه های تولید، سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های کشاورزی و صنایع مکمل توسط ساکنان بومی، افزایش تنوع منابع درآمدی، افزایش پس انداز درآمد، افزایش فرصت‌های اشتغال غیرکشاورزی و تنوع شغلی، کاهش بیکاری در طول سال، کاهش بیکاری اعضای خانوار، افزایش دانش فنی مرتبط با شغل، افزایش ثبات درآمد، افزایش درآمد مستقیم حاصل از فعالیتهای کشاورزی.

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

محدوده مورد مطالعه روستای قپچاق از توابع شهرستان میاندوآب و در دهستان مرحمت‌آبادشمالی است. این روستا در 30 کیلومتری شهر میاندوآب در مرز بین استان‌های آذربایجان غربی و شرقی قرار دارد و تقریباً

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

در 15 کیلومتری شهر ملکان قرار گرفته و تا شهرستان بناب نیز تقریباً 25 کیلومتر فاصله دارد (شکل 2). روستای قپچاق با قدمت هزار ساله یکی از مهم‌ترین و بزرگ‌ترین روستاهای این شهرستان به حساب می‌آید. که سالیان خیلی پیش در اثر بالا آمدن آب دریاچه اورمیه و بلایای طبیعی دیگر از بین رفته و به محل امروزی خود در نزدیکی شهر چهاربرج منتقل شده است. خرابه‌های روستای قپچاق قدیم در حال حاضر با عنوان (کُهنه کند) در نزدیکی این روستا موجود است (محمدی یگانه و همکاران، 1392: 16).

شکل شماره (۲): موقعیت سیاسی روستای قپچاق در دهستان مرحمت آباد شمالی

۴) یافته‌های تحقیق

یافته‌های نشان می‌دهد از بین 163 نفر پاسخگو 86/7 درصد مرد و 13/3 درصد زن بوده‌اند. از نظر سطح سواد بیشترین پاسخ‌گویان مربوط به دروه راهنمایی با 56/7 درصد و از نظر شغل و اشتغال 60 درصد آنان کشاورز، 30 درصد بیکار و یا جویایی کار، 6/7 درصد شاغل در مشاغل دولتی، 3/3 هم کارگر، گچ کار و کاشی کار و غیره بوده‌اند. هم چنین در جدول 5 میزان درآمد تقریبی پاسخگویان آمده است.

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

جدول شماره (۵): میزان درآمد خانوارهای پاسخگو

میزان درآمد	تعداد پاسخگویان	درصد پاسخگویان	فراوانی تجمعی
450 هزار تومان	137	84/0	84/5
550 هزار تومان الی 799 هزار تومان	12	7/3	92
799 هزار تومان الی یک میلیون تومان	14	8/6	100
بالاتر از یک میلیون تومان	-	-	-
جمع	163	100	-

منبع: یافته های تحقیق، 1392.

جهت بررسی رابطه بین فقر اقتصادی روستاییان و مولفه‌های سرمایه اجتماعی از آزمون همبستگی اسپیرمن استفاده شد. برای معنادار بودن رابطه بین متغیرها از طریق ضریب همبستگی اسپیرمن، اگر سطح معناداری آزمون (sig) کمتر از 0/05 باشد، با 0/95 اطمینان می‌توان رابطه دو متغیر را ثابت نمود. بنابراین می‌توان اذعان داشت میان گسترش مولفه‌های سرمایه اجتماعی و کاهش فقر اقتصادی روستاییان در محدوده مورد مطالعه رابطه معناداری وجود دارد؛ به طوری که با گسترش هر یک از ابعاد اعتماد، انسجام، مشارکت و ارتباطات اجتماعی از میزان فقر اقتصادی روستائیان در روستای قپچاق کاسته شده است (جدول 6).

جدول شماره (۶): سنجش میزان همبستگی بین فقر اقتصادی روستاییان و ابعاد سرمایه اجتماعی

ابعاد	همبستگی اسپیرمن	فقر اقتصادی
اعتماد	ارزش همبستگی	0/587**
	سطح معناداری	0/000
مشارکت	ارزش همبستگی	0/484**
	سطح معناداری	0/000
انسجام	ارزش همبستگی	0/780**
	سطح معناداری	0/000
ارتباطات اجتماعی	ارزش همبستگی	0/460**
	سطح معناداری	0/000

منبع: یافته‌های تحقیق،1392. ((**) معناداری همبستگی در سطح 0/01)

مدل برازش رگرسیونی عوامل تاثیرگذار در کاهش فقر اقتصادی روستاییان در سطح خانوارهای نمونه در محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی روستای مورد مطالعه 0/614 تاثیر مثبت در کاهش فقر اقتصادی روستاییان روستای قپچاق داشته است (جدول 7).

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

جدول شماره (۷): تحلیل واریانس عوامل تاثیر گذار در کاهش فقر اقتصادی روستاییان

اشتباه معیار	ضریب تعیین تصحیح شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
0/322	0/604	0/614	0/783

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS و استفاده از مدل رگرسیونی چندگانه توأم، عوامل و شاخص‌های تأثیرگذار در کاهش فقر اقتصادی روستاییان در روستای قپچاق مشخص گردید و نتایج حاصله حکایت از آن دارد که کل ابعاد چهارگانه اعتماد، انسجام، مشارکت و ارتباطات اجتماعی کاملاً معنادار می‌باشد (جدول شماره 8).

جدول شماره (۸): تحلیل واریانس مبتنی بر وجود رابطه خطی بین فقر و ابعاد سرمایه اجتماعی

مؤلفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره آزمون F	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	26/024	4	6/506	62/752	0.000
باقیمانده	16/381	158	0/104		
کل	42/405	162			

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

همان طور که (جدول 9) نشان می‌دهد، با نگاهی به مقادیر بتا روشن است که یک واحد تغییر در انحراف معیار مولفه‌های سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت، انسجام و ارتباطات اجتماعی) به ترتیب 0/135، 0/210، 0/493 و 0/215 واحد موجب کاهش فقر اقتصادی روستاییان در بین خانوارهای نمونه در محدوده مورد مطالعه خواهد شد.

جدول شماره (۹): ضرایب شدت روابط میان مولفه‌های سرمایه اجتماعی بر میزان کاهش فقر اقتصادی روستاییان

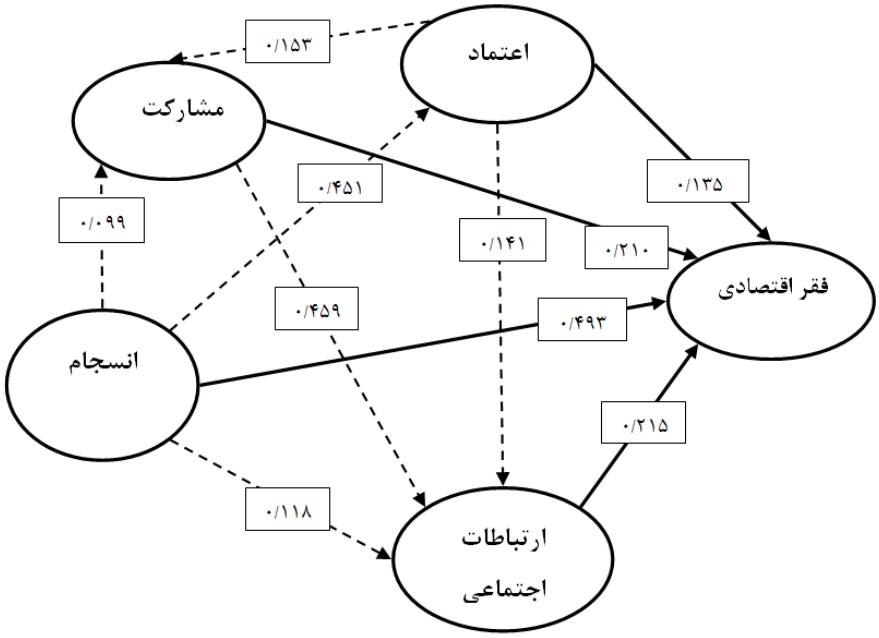
متغیرها	ضریب استاندارد	ضریب غیر استاندارد		T	سطح معناداری
	B	خطای استاندار	BETA		
عرض از مبدا	0/099	0/170		0/582	0/562
اعتماد	0/093	0/039	0/135	2/353	0.020
مشارکت	0/151	0/040	0/210	3/742	0/000
انسجام	0/392	0/046	0/493	8/497	0/000
ارتباطات اجتماعی	0/195	0/051	0/215	3/818	0/000

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392. ** متغیر وابسته (فقر اقتصادی)

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

در ادامه تحقیق به بررسی اثرات مستقیم و غیر مستقیم سرمایه‌های اجتماعی بر کاهش فقر اقتصادی با استفاده از مدل تحلیل مسیر پرداخته شده است (شکل 3). برای انجام تحلیل مسیر ابتدا بین متغیر وابسته (فقر اقتصادی) و متغیرهای مستقل (اعتماد، انسجام، مشارکت و ارتباطات اجتماعی) رگرسیون گرفته شد و در بقیه مراحل هر یک از شاخص‌ها که بیشترین ضریب بتا را داشته‌اند به عنوان متغیر وابسته و سایر عوامل متغیر مستقل فرض شده است. در شکل شماره 3 میزان و نوع تاثیر (مستقیم و غیر مستقیم) هریک از متغیرهای مستقل و وابسته نشان داده شده است. این مدل نشان می‌دهد که اثر مستقیم بعد اعتماد اجتماعی بر کاهش فقر اقتصادی روستاییان کمتر از ابعاد دیگر بوده است و به نظر می رسد مردم روستا نسبت به یکدیگر (هم محلی و همسایگان) و به افراد غریبه‌ی وارد شده به روستا که قصد اقامت دائم دارند و هم چنین به نهاد «دهیاری» و شورای اسلامی و عملکرد آنان در روستا اعتماد کامل ندارند. با این حال با گسترش انسجام اجتماعی در بین روستاییان نظیر کاهش درگیری و نزاع بین اهالی، افزایش میزان برگزاری گردهمایی و جلسات در روستا، شرکت کردن روستاییان در مراسم شادی و عزاداری یکدیگر موجب کاهش میزان فقر اقتصادی روستاییان در محدوده مورد مطالعه شده است. افزون بر این، اعتماد اجتماعی بر بعد مشارکت اجتماعی تاثیر مستقیم داشته و از طریق آن به طور غیر مستقیم بر میزان کاهش فقر روستاییان موثر بوده است. هم چنین، بعد مشارکت بر بعد ارتباطات اجتماعی تاثیر مستقیم داشته و از طریق آن به طور غیر مستقیم بر میزان کاهش فقر روستاییان موثر بوده است. بعد انسجام نیز بر ابعاد، اعتماد، مشارکت و ارتباطات اجتماعی تاثیر مستقیم داشته و از طریق آن به طور غیر مستقیم بر میزان کاهش فقر روستاییان موثر بوده است. تاثیر کلی هر یک از ابعاد در جدول 10 ارائه شده است.

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

شکل شماره (۳): تحلیل مسیر عوامل و متغیرهای سرمایه‌های اجتماعی و تاثیرآن بر کاهش فقر اقتصادی روستاییان

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

جدول شماره (۱۰): سنجش میزان اثرات مستقیم و غیر مستقیم و کلی متغیرها بر کاهش فقر اقتصادی

متغیرها	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	اثر کلی	اولویت بندی
اعتماد اجتماعی	0/135	0/062	0/197	4
مشارکت اجتماعی	0/210	0/098	0/308	2
انسجام اجتماعی	0/493	0/105	0/598	1
ارتباطات اجتماعی	0/215	-	0/215	3

منبع: یافته‌های تحقیق، 1392.

همان گونه که جدول 10 نشان می‌دهد، اثرات مستقیم و غیر مستقیم شاخص‌های مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و ارتباطات اجتماعی در کاهش فقر اقتصادی خانوارها با استفاده از آزمون تحلیل مسیر به دست آمده که بیشترین اثر کلی مربوط به بعد انسجام اجتماعی با میزان (0/598) و بعد اعتماد اجتماعی با میزان (0/197) دارای کمترین اثر کلی در کاهش فقر اقتصادی خانوارها در محدوده مورد مطالعه داشته است. تاثیرات کلی به دست آمده حاکی از آن است که همه ابعاد سرمایه اجتماعی در کاهش فقر روستاییان در روستای قپچاق موثر بوده، ولی میزان انسجام اجتماعی بیشتر سایر ابعاد می‌باشد.

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

۵) نتیجه‌گیری

سنجش فقر به عنوان یکی از ملاک‌های توسعه در سطح جوامع مطرح بوده است. در این میان وضعیت فقر در روستاها بسی ناگوارتر از شهرهاست و همه ساله بر شدت آن در روستاها افزوده می‌شود. پژواک منفی این معضل نه تنها در خود روستاها چشمگیر بوده بلکه به شهرها نیز کشیده شده و پیامدهای آن در شهرها نیز مشاهده می‌گردد. بر همین اساس، تقویت سرمایه‌های اجتماعی یکی از راهکارهای کاهش فقر در جوامع روستایی به شمار می‌رود؛ به طوری که، سرمایه‌های اجتماعی در قالب تشکل‌های محلی موجب مشارکت و ارتباط افراد باهم گردیده و درنتیجه به کاهش فقر و افزایش رفاه جامعه کمک می‌کند. در این راستا مشارکت، اعتماد، انسجام و شبکه‌های محلی از مولفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی محسوب می‌شود و هر یک نقش بارزی را در این مسیر خواهند داشت. از همین رو به ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در کاهش فقر روستایی در روستای قپچاق، شهرستان میاندوآب پرداخته شده است. یافته‌ها نشان داد رابطه معنی‌دار بین گسترش مولفه‌های سرمایه اجتماعی و کاهش فقر اقتصادی روستاییان در محدوده مورد مطالعه وجود دارد؛ به گونه‌ای که با گسترش هر یک از ابعاد اعتماد، انسجام، مشارکت و ارتباطات اجتماعی از میزان فقر اقتصادی روستائیان در روستای قپچاق کاسته شده است. هم چنین مدل برازش رگرسیونی عوامل تاثیرگذار در کاهش فقر اقتصادی روستاییان در سطح خانوارهای نمونه در محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی روستای مورد مطالعه 0/614 تاثیر مثبت در کاهش فقر اقتصادی داشته است. علاوه بر این، نتایج آزمون رگرسیون چند متغیره نیز نشان می‌دهد که کل مولفه‌های سرمایه اجتماعی یعنی اعتماد، انسجام، مشارکت و ارتباطات اجتماعی به ترتیب با 0/135، 0/210، 0/493 و 0/215 واحد موجب کاهش فقر اقتصادی روستاییان در بین خانوارهای نمونه در محدوده مورد مطالعه خواهد شد.

نتایج حاصل از بررسی اثرات مستقیم و غیر مستقیم شاخص‌های مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و ارتباطات اجتماعی در کاهش فقر اقتصادی خانوارها با استفاده از آزمون تحلیل مسیر گویای آن است که بیشترین اثرکلی مربوط به بعد انسجام اجتماعی با میزان (0/598) و بعد اعتماد اجتماعی با میزان (0/197) دارای کمترین اثر کلی در کاهش فقر اقتصادی خانوارها در محدوده مورد مطالعه داشته است. هم چنین، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، مردم این روستا نسبت به یکدیگر (هم محلی و همسایگان) و به افراد غریبه‌ی وارد شده به روستا که قصد اقامت دائم دارند اعتماد کامل ندارند و هم چنین به نهاد «دهیاری» و شورای اسلامی به دلیل بی کفایتی آنان نسبت به اداره و مدیریت روستا و عملکرد آنان در زمینه طرح‌های موجود در روستا اعتماد کامل ندارند. با این حال با گسترش انسجام اجتماعی در بین روستاییان

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

نظیر کاهش درگیری و نزاع بین اهالی (که در چند سال اخیر بشدت کاهش یافته است)، افزایش میزان برگزاری گردهمایی و جلسات در روستا، شرکت کردن روستاییان در مراسم شادی و عزاداری یکدیگر، افزایش روابط صمیمانه و دوستانه بین همسایگان موجب کاهش میزان فقر اقتصادی روستاییان در محدوده مورد مطالعه شده است.

علاوه بر این، می‌توان نتیجه‌ی یافته‌های تحقیق حاضر را با تعدادی از مطالعات صورت گرفته به وسیله‌ی محققان داخلی و خارجی مورد مقایسه قرارداد؛ به طوری که نتایج به دست آمده از این مطالعه با نتایج یافته-های ماکیلا[1] و همکاران (2012) که در مقاله ای با عنوان "سرمایه اجتماعی و کاهش فقر در نیجریه مطالعه موردی: کلانشهر میی‌نا[2]" با بررسی وضعیت اقتصادی حاکم در نیجریه و اهمیت سرمایه اجتماعی به عنوان یک راه حل برای تعامل اجتماعی، لزوم بررسی آن را در ارتباط با کاهش فقر در کلان شهر میی‌نا ضروری ساخته است. نتایجی که به دست آمده، نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی به طور مثبتی با کاهش فقر در کلان شهر مرتبط بوده و در کاهش آن تاثیر قابل توجهی دارد. در مطالعه اسدی و همکاران (2008) افزایش سرمایه اجتماعی با سطح سواد کشاورز رابطه مستقیمی دارد و به طور کلی در آن جامعه، توسعه به عنوان یک فرایند یادگیری اجتماعی تعریف می‌شود که برای توانمندسازی مردم و درگیر ساختن آن‌ها به عنوان شهروندان در فعالیت‌های جمعی با هدف توسعه اجتماعی و اقتصادی، کاهش فقر و توسعه پایدار فعالیت می-کند. نیکلاس[3] (2006) بالا بودن سطح سرمایه اجتماعی خطر فقر را چه از لحاظ پولی و غیر پولی کاهش می دهد. لاجوبین[4] (2004) به نقل از فیروزآبادی، 1384، در مطالعهٔ داده های مربوط به 38 کشور (سال های 1998- 1990) نشان می دهد که سرمایهٔ اجتماعی با رشد اقتصادی رابطهٔ مثبت داشته و از میان مولفه های سرمایهٔ اجتماعی, اعتماد به نهادهای رسمی رابطهٔ مثبت با توسعهٔ اقتصادی این کشورها دارد. موسوی و همکاران (1392) ضمن رتبه بندی توسعه یافتگی روستاهای شهرستان میاندوآب از طریق 79 شاخص، نشان می دهند که داده های تجربی، ناظر بر رابطه فازی دو مجموعه سرمایه اجتماعی و توسعه روستایی است. و این که سرمایه اجتماعی شرطی "همیشه لازم" برای توسعه روستایی است علاوه بر این در تحقیق شادی طلب و حجتی کرمانی (1387) رابطهٔ منفی میان میزان سرمایهٔ اجتماعی و فقر اشاره شده است. در نهایت منتج از مطالعات انجام شده و یافته‌های به دست آمده، موارد زیر مطرح است:

- برگزاری مسابقات فرهنگی - ورزشی جهت افزایش ارتباط میان روستاییان؛

[1] Mukaila
[2] Minna
[3] Nicolas
[4] Loh Joobin

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

- برگزاری گردهمایی و جلسات در روستا به منظور افزایش انسجام اجتماعی و مشارکت؛
- اختصاص بودجه‌های عمرانی، خدماتی، اجرای پروژه‌های مختلف و ایجاد اشتغال برای ساکنان روستایی منطقه مانند فروش صنایع دستی، اجرای آداب و رسوم، غذاهای محلی و غیره؛
- تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی خانوارهای روستایی جهت کاهش فقر اقتصادی روستاییان و گسترش سرمایه‌های اجتماعی؛
- ایجاد درآمدهای متنوع و پایدار جهت بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی و کاهش فقر اقتصادی روستائیان؛ و
- با توجه به این که مردم روستا به نهادهای محلی اعتماد کامل ندارند، نهادهای اجتماعی موجود در روستا مانند پایگاه‌های مقاوت بسیج، هیأت امنای مسجد، نهادهای محلی و شوراها و دهیاری در گسترش اعتماد روستاییان فعالیت کنند تا با افزایش سرمایه‌های اجتماعی فقر اقتصادی روستاییان تا حد ممکن کاهش یابد.

۶) منابع

- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلام رضا (1388)، **توسعه روستایی با تاکید بر جامعه روستایی ایران**، چاپ سوم، نشر نی، تهران.
- اسفندیاری، اسماعیل (1382)، **فقر و انحرافات اجتماعی**، فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان، سال ششم، شماره 21، صص 47-75.
- اکبریان رونیزی، سعید رضا (1392)، **بررسی رابطه ی توسعه ی گردشگری و سرمایه ی اجتماعی در نواحی روستایی مطالعه ی موردی: دهستان سولقان (شهرستان تهران)**، مجله برنامه ریزی گردشگری، سال 2، شماره 6، صص 92-75.
- امیری، میثم و رحمانی، تیمور (1385)، **بررسی آثار سرمایه اجتماعی درون و برون گروهی بر رشد اقتصادی استانهای ایران**، دو فصلنامه جستارهای اقتصادی، سال سوم، شماره ششم.
- پورطاهری، مهدی؛ رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و حسینی، نعمت اله (1390)، **نقش میراث فرهنگی در کیفیت زندگی ساکنان روستایی**، فصلنامه فضای جغرافیایی، شماره 33، صص 100-83.
- پورمحمدی، محمدرضا؛ حسین زاده دلیر، کریم و پیری، عیسی (1390)، **تحلیلی بر دگرگونی کیفی سرمایه اجتماعی در نظام شهری نمونه موردی: نظام شهری استان آذربایجان شرقی**، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، سال اول، شماره سوم، صص 19-1.
- خوش فر، غلامرضا؛ عبداله پور، مریم و کریم زاده، سارا (1391)، **بررسی تاثیر گردشگری خانه های دوم بر سرمایه اجتماعی مطالعه موردی: روستاهای لیره سر و سیاورز شهرستان تنکابن**، مجله برنامه ریزی و توسعه گردشگری، سال اول، شماره 2، صص 131- 152.

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

- رضوانی، محمد رضا (1387)، **مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی در ایران**، چاپ دوم، انتشارات قومس، تهران.
- زاهدی، محمد جواد؛ ملکی، امیر و حیدری، امیرارسلان (1387)، **فقر و سرمایه اجتماعی**، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال 7، شماره 28.
- ساروخانی، باقر (1387)، **سرمایه اجتماعی: ابعاد و شاخص‌ها و دیدگاه‌ها**، فصلنامه روستا و توسعه، شماره 32، 51-41.
- شادی طلب، ژاله و کرمانی، حجت (1387)، **فقر و سرمایه اجتماعی در جامعه روستایی**، فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره 28، 54-35.
- شفیعا، محمد علی و شفیعا، سعید (1391)، **بررسی رابطه توسعه پایدار اجتماعی و سرمایه اجتماعی نمونه: ساکنان محله غیررسمی شمیران نو**، فصلنامه جامعه شناسی کاربردی، شماره دوم، صص 164- 139.
- شیروانیان، عبدالرسول و نجفی، بهالدین (1390)، **بررسی نقش سرمایه ی اجتماعی بر رفاه و کاهش فقر روستایی مطالعه موردی: محدوده شبکه ی آبیاری و زه کشی درودزن**، مجله اقتصاد کشاورزی، جلد 5، شماره 3، صص 53-25.
- صادقی، حسین (1390)، **آثار مخارج دولت بر نرخ فقر روستایی در ایران**، فصلنامه پژوهشها و سیاستهای اقتصادی، سال 19، شماره 58، صص 126-107.
- طالب، مهدی و نجفی اصل، زهره (1389)، **آموزه‌هایی از روند مشارکت روستایی در ایران**، مجله جامعه شناسی کاربردی، سال 21، شماره 37.
- طغرایی، محمد تقی و رضوانی، مهران (1390)، **نگاشت مفهومی سرمایه اجتماعی در فعالیت های بازاریابی کارآفرینانه شرکت های کوچک**، فصلنامه علمی – پژوهشی تحقیقات بازاریابی نوین، سال دوم، شمار 3، صص 106 – 87.
- علمی، زهرا؛ شارع پور، محمود و حسینی، سید امیرحسین (1384)، **سرمایه اجتماعی و چگونگی تاثیر آن بر اقتصاد**، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره 71، صص 296-239.
- علی بیگی، امیر حسین؛ جعفری نیا، معصومه؛ قربانی، فاطمه و سلیمانی، عادل(1390)، **رابطه بین سرمایه ی اجتماعی و رضایتمندی شغلی کشاورزان شهرستان کرمانشاه**، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه ای، سال اول، شماره 3، صص 80-69.
- علی بیگی، امیرحسین؛ علی‌آبادی، وحید و گراوندی، شهپر (1391)، **مدل ساختاری مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی مؤثر بر میزان ریسک‌پذیری روستاییان: مطالعه کلزاکاران شهرستان کنگاور**، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، شماره 1، صص 111-101.
- عینالی، جمشید، فراهانی، حسین و احمد رومیانی، 1392، **ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه گردشگری روستایی با تاکید بر خانه دوم مطالعه موردی: دهستان حصار ولیعصر**، مجله برنامه ریزی گردشگری، سال 2، شماره 6، صص 74-52.
- فراهانی، حسین؛ عبدلی، سمیه و چراغی، مهدی(1391)، **ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تاکید بر کیفیت زندگی مطالعه موردی: دهستان مشهد، میقان شهرستان اراک**، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، سال 2، شماره 8، صص 78-67.
- فیروزآبادی، سید احمد(1384)، **بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر شکل گیری آن در شهر تهران**، رسالهٔ دکترا، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

- کلمن، جیمز (1377)، **بنیادهای نظریه اجتماعی**، ترجمه منوچهر صبوری، نشر نی، تهران.
- کیانی، اکبر و میرزاپور، سلیمان (1388)، **بررسی افتراق فضایی- مکانی شهر و روستا در ابعاد سرمایه اجتماعی**، مجله علمی- پژوهشی فضای جغرافیای، سال نهم، شماره28، صص147-125.
- محمدی یگانه، بهروز؛ چراغی، مهدی و ولائی، محمد (1392)، **سرمایه اجتماعی مطالعه موردی؛ روستای قپچاق شهرستان میاندوآب**، نشریه تحقیقات کاربردی، سال 13، شماره 30، صص 25-7.
- محمودی، وحید و صمیمی فر، قاسم (1384)، **فقر قابلیتی، قصلنامه رفاه اجتماعی**، شماره 17.
- منظور، داوود و یادی پور، مهدی (1387)، **سرمایه اجتماعی عامل توسعه اجتماعی و اقتصادی**، فصلنامه راهبرد یاس، شماره 15، صص 140- 164.
- موسوی، میرنجف؛ قنبری، حکیمه و اسماعیل‌زاده، خالد (1391)، **تحلیلی فضایی رابطه ی سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار شهری، مورد: شهرهای استان آذربایجان غربی**، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره 27، صص 18-1.
- موسوی، میرنجف؛ کبیری، افشار و تقیلو، علی اکبر (1392)، **تحلیل تطبیقی فازی سرمایه اجتماعی و توسعه روستایی. مورد شناسی: روستاهای شهرستان میاندوآب**، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری – منطقه‌ای، سال سوم، شماره 7، صص 20- 1.
- میری، غلامرضا؛ جوان، جعفر؛ افراخته، حسن؛ ولایتی، سعداله و شایان، حمید (1389)، **نقش سرمایه اجتماعی در توسعه روستایی مطالعه موردی: منطقه پشت آب سیستان**، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره چهاردهم، صص 49 -29.

- Abdul-Hakim, R.; Abdul-Razak, N. & Ismail, R. (2010), **Does social capital reduce poverty? A case study of rural households in Terengganu, Malaysia**, European journal of social sciences, Vol. 14, No. 4, pp. 556-566.
- Alston, M. (2001), **Social Capital in Rural Australia**, Director, Center for Rural Social Research Charles Sturt University.
- Asadi, A.; Akbari, M.; Shabanali Fami, H. & Iravani, H. (2008), **Poverty Alleviation and Sustainable Development: The Role of Social Capital**, Journal of Social Sciences 4 (3): 202-215.
- Bankston, C. L. & Zhou, M. (2002), **Social capital as a process: the meanings and problems of a theoretical metaphor**, Sociological Inquiry, 72: 285-317.
- Bhagavatula, S.; Elfring, T.; Tilburg, A. ; Gerhard, G. & Bunt, V. (2010), **How Social and Human Capital Influence Opportunity Recognition and Resource Mobilization in India's Hand loom Industry**, Journal of Business Venturing, Vol. 25, No. 3, PP. 245-260.
- Fukuyama, F. (2001), **Social capital, civil society and development**, Third World Quarterly, 7-2.
- Gerxhani, J. (2008), **Mind the gap, social capital, east and west, comparative economic** , J. Classification Codes: z13: p36:057: 017.
- Goyal, A. & Ahkilesh, K.B. (2007), **Interplay among innovativeness, cognitive intelligence, emotional intelligence and social capital of work teams**. Team Performance Management, 13(7/8), pp.206- 226.

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]

- gülümser, A. ; Levent, T. B.; Nijkamp, P. & Poot, J.(2010), **the role of local and newcomer entrepreneurs in rural development: a comparative meta-analytic study**, research memorandum 2012-1, faculty of economics and business administration, vrije universitrit amsterdam.
- Looman, W. S. & Shewikar, F. (2009), **Psychometric properties and cross-cultural equivalence of the Arabic Social Capital Scale: instrument development study**, International Journal of NursingStudies 46 (2009), 44–53, Available online at www. sciencedirect.com.
- Mukaila. A.; Sakariyau, O. B.; Dauda, C. K.; Paiko, I. I. & Zubairu, U. M. (2012), **Social Capital and Poverty Reduction in Nigeria: A Case Study of Minna Metropolis**, International Journal of Business and Social Science, Vol. 3 No. 12.
- Nicolas, S. (2006), **Social Capital, Poverty and Vulnerability in Madagascar**, Research Associate, Capability and Sustainability Centre, VHI – St Edmund's College, University of Cambridge, CB1 0BN, England.
- Okunmadewa, F.Y.; Yusuf, S.A. & Omonona, B.T. (2007), **Effects of Social Capital on Rural Poverty in Nigeria**, Pakistan Journal of Social Sciences, Volume 4, Issue 3, pp 331-339
- Ozmete, E. (2011), **Understanding of Social Capital with Ecosystem Approach,** International Journal of Academic Research, Vol 3. No 3. Pp 333-339.
- Ring, J.; Peredo, A.M. & Chrisman, J. (2010), **Business Networks and Economic Development in Rural Communities in the United States**, Entrepreneurship Theory and Practice, Vol.34, PP. 171-195
- Suzuki ,E.; Takao, S.; Subramanian, S.V.; Komatsu, H., Doi, H. & Kawachi, I. (2010), **Does low work place social capital have detrimental effect on worker's health?**, Social science and Medicine, No.70, pp: 1367- 1372.
- Torfi, A., Kalantari, Kh. & Mohammadi, Y. (2011) , **Effective components on social capital in rural production cooperatives in Koohdasht County of Lorestan Province**, African Journal of Agricultural Research Vol. 6(24), pp. 5512-5519.
- Veltmeyer , H. (2010), **The Poverty Report Ideas, Policies and Pathways , Development Forum** ,Canadian Association for the Study of International Development.
- Woolcock, M. (1998), **Social Capital and Economic Development. toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework**, Theory and Society, vol. 27.
- World Bank. (2003), **Global Economic Prospects and the Developing Countries ۲۰۰۳**,table 1.9, P. 30.
- Zeller, M. (2006), **An Operational Method for Assessing the Poverty Outreach Performance of Development Policies and Projects: Results of Case Studies in Africa, Asia, and Latin America**, World Development, Vo l. 34, No. 3, p. 446.

[Downloaded from c4i2016.khu.ac.ir on 2026-11-09]